

พื้นฐานวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลและแนวทางการสร้างทฤษฎีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในประเทศไทย

Fundamental Knowledge of Grounded Theory Methodology and A Guide to Developing A Theory on Social Media Usage in Thailand

มาลีญา บุราวาส¹ และ จำเนียร จวงตระกูล²

Maleeya Buravas and Jamnean Joungtrakul

Corresponding author, E-mail : m.buravas@uea.ac.uk

Received : January 29, 2024

Revised : May 16, 2024

Accepted : May 20, 2024

บทคัดย่อ

ความหลากหลายของรูปแบบวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded Theory Methodology) ทำให้นักวิจัยจำนวนมากไม่น้อยมีความสับสน ผลจากการทบทวนวรรณกรรมอย่างไม่เป็นระบบ (Non-Systematic Literature Review) พบว่างานวิจัยไทยที่ใช้วิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลที่ผ่านมาส่วนใหญ่มิได้มีการอธิบายขยายความถึงเหตุผลหรือที่มาที่ไปของแนวคิด, หลักการ และความแตกต่างของรูปแบบวิธีวิจัย (Variations of Grounded Theory) ผู้เขียนบทความเล็งเห็นว่าหากผลงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารไทยยังไม่เอื้อต่อผู้ที่กำลังเริ่มต้นศึกษาวิธีวิจัยนี้ อาจส่งผลให้นักวิจัยรุ่นหลังใช้เครื่องมือวิจัยผิดไปจากวัตถุประสงค์หลักของ Glaser และ Strauss ที่เป็นผู้ริเริ่มพัฒนาวิธีวิจัยนี้ อีกทั้งยังส่งผลให้การตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ของงานวิจัยเป็นไปได้ยาก บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายขยายความเกี่ยวกับหลักการพื้นฐานของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล โดยนำเสนอตัวอย่างการสร้างทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในประเทศไทย เนื่องจากเห็นว่าปัจจุบันประเทศไทยมีสถิติการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ที่สูง

เป็นอันดับต้น ๆ ของโลก และยังมีผลการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพที่เกี่ยวข้องออกมาอย่างต่อเนื่อง หากแต่ยังไม่ปรากฏว่ามีการสร้างทฤษฎีใหม่ขึ้นมาจากบริบทไทยโดยตรง ดังนั้นจะมีประโยชน์เป็นอย่างยิ่งต่องานวิจัยในอนาคต หากมีการสร้างทฤษฎีที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของประชากรไทย เพราะทฤษฎีที่ถูกสร้างขึ้นตามหลักการของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลจะเป็นทฤษฎีที่สร้างขึ้นมาจากบริบทที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ของงานวิจัยนั้น ๆ โดยตรง ทฤษฎีสามารถประยุกต์ใช้ได้ทันที และยังสามารถต่อยอดจากการเป็นทฤษฎีที่ใช้ได้ในขอบเขตแรกเริ่มของงานวิจัย (Substantive Theory) ไปสู่การเป็นทฤษฎีกฎเกณฑ์ (Formal Theory) หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นทฤษฎีที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้หลากหลายขอบเขตงานวิจัยมากขึ้น

คำสำคัญ: วิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล, วิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแบบคลาสสิก, การวิจัยเชิงคุณภาพ, การใช้สื่อสังคมออนไลน์

¹ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยอีสต์แองเกลีย
Norwich Business School, University of East Anglia

² คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
Faculty of Liberal Arts, North Bangkok University

Abstract

The diversity of grounded theory methodology can lead to confusion among researchers. A non-systematic literature review found that most Thai research employing grounded theory methodology, as published in Thai journals, did not sufficiently explain the underlying reasons why various grounded theory tools were introduced in the first place. For instance, there was a lack of explanation as to why a literature review is not necessary before data collection, what “theoretical sensitivity” truly means, or even what constitutes a theory from the perspective of grounded theorists. As a result, if new grounded theorists apply the method based on their misunderstandings because the articles they studied did not adequately explain the fundamental reasons behind grounded theory approaches, this may lead to a deviation from the original purposes of Glaser and Strauss, the founders of grounded theory. More importantly, research applied based on the researchers' misunderstandings can complicate the evaluation process of research outcomes.

This article aims to elaborate on the fundamental principles of Grounded Theory Methodology (GTM) by presenting the possibility of developing a theory related to the surge in social media usage in Thailand. This is because there have been many related research published both quantitatively and qualitatively, yet a new theory developed purely from the Thai context is still absent. Applying GTM provides an opportunity for theory development from the Thai context without relying on existing theories related to foreign contexts. If such a theory has been developed, it would benefit future Thai researchers who want to conduct research on social media usage in Thailand. Developing a new theory can be immediately applicable in its substantive area. Moreover, this substantive theory could be leveraged into a formal theory, meaning that it can be used in broader research domains.

Keywords: Grounded Theory Methodology, Classic Grounded Theory, Qualitative Research Approach, Social Media Users

บทนำ

ระเบียบวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded Theory Methodology) คือวิธีวิจัยที่เน้นแนวทางการสร้างทฤษฎีใหม่ขึ้นมาจากการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ภายใต้โครงการวิจัยโดยไม่ได้มีการนำเอาทฤษฎีที่มีอยู่แล้วในวรรณกรรมทางวิชาการมาปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างบางส่วนและสรุปว่าเป็นทฤษฎีใหม่แต่อย่างใด (Glaser & Strauss, 1967) ผลผลิตของการวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลคือทฤษฎีที่มีความสามารถในการอธิบายความซับซ้อนของพฤติกรรมภายใต้กรอบปรากฏการณ์ (Simmons, 2022) โดยกว่า 56 ปีมาแล้วที่วิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลนี้ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัยหลากหลายสาขาทั่วโลก ตั้งแต่มีการเผยแพร่ในวงการวิชาการเป็นครั้งแรกในปี 1967 อีกทั้งยังมีตำราและงานตีพิมพ์ทางวิชาการจำนวนมากไม่น้อยที่ได้แนะนำแนวทางเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยนี้ (Birks & Mills, 2015) หากแต่จนถึงปัจจุบันยังคงมีนักวิจัยอีกจำนวนมากไม่น้อยที่ไม่เข้าใจหลักการพื้นฐานและแนวคิดของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Bryant, 2021) โดยส่วนมากยังคงมีความสับสนในความแตกต่างระหว่างวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลกับการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบอื่น ๆ (Cho & Lee, 2014)

ผลจากการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นในประเทศไทย โดยเฉพาะบทความวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลที่ตีพิมพ์ในวารสารไทย (Thai Citation Index: TCI) พบว่าบทความบางส่วนได้อธิบายวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลไว้อย่างรวบรัดโดยเน้นอธิบายตัวทฤษฎีที่สร้างขึ้นเสียมากกว่า (Putdivarnichapong, 2020; ลีดิวิจน์ ทองแก้ว และ ประสพชัย พสุนนท์, 2562) ส่วนบทความที่ต้องการให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีวิจัยนี้ก็ยังขาดการอธิบายถึงเหตุผลแรกเริ่มของผู้ที่คิดค้นวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลนี้ขึ้นมา (อารีวรรณ กลั่นกลิ่น และ วาสนา อุปป้อ, 2562; พระมหาวิเชษฐ์ สุวทณโน, 2565; สุรศักดิ์ วงศ์ษา, 2563) จากประสบการณ์ของผู้เขียนบทความที่เคยประยุกต์ใช้วิธีวิจัยนี้เห็นว่าบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารไทยนั้นเหมาะสมกับผู้ที่เคยมีประสบการณ์ประยุกต์ใช้วิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลมาบ้างแล้วหรือผู้ที่ไม่ได้เน้นศึกษาวิธีวิจัยนี้แต่สนใจทฤษฎีที่เป็นผลมาจากการศึกษาวิจัย ดังนั้นเพื่อเอื้อต่อการศึกษาทำความเข้าใจวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแก่ผู้เริ่มต้นศึกษาวิธีวิจัยนี้ ผู้เขียนเห็นว่าการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำเสนอตลอดจนอธิบายขยายความถึงหลักการพื้นฐานและพัฒนาการของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลให้มีความชัดเจนมากขึ้น เพราะความเข้าใจ

ที่ถ่วงแต่จะสามารถลดปัญหาการสูญเสียทั้งเวลาและงบประมาณการทำวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีหากแต่โดยแท้จริงแล้ว นักวิจัยอาจมิได้มีการสร้างทฤษฎีใหม่ขึ้นมาแต่อย่างใด ดังนั้นในส่วนแรกของบทความนี้จึงมุ่งเน้นที่จะนำเสนอความรู้ความเข้าใจพื้นฐานในด้านโครงสร้างทฤษฎีเสียก่อน โดยยกตัวอย่างการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของประชากรไทย

การเริ่มต้นอธิบายว่าแท้จริงแล้วอะไรคือ“ทฤษฎี” เพราะทฤษฎีเป็นจุดมุ่งหมายหลักของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลและเป็นสิ่งสำคัญที่นักวิจัยจะสามารถสังเกตเห็นข้อแตกต่างระหว่างทฤษฎีเพื่ออธิบาย (Explanatory Theory) กับผลวิจัยเชิงคุณภาพแบบบรรยาย (Descriptive Findings) หลังจากนั้นบทความนี้จะย้อนกลับมานำเสนอความเป็นมาและพัฒนาการของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล, ความหลากหลายของกระบวนการ, ขั้นตอนและลักษณะจำเพาะร่วมของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ โดยช่วงท้ายของบทความจะมีการเสนอแนะว่าเหตุใดหากมีการสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในประเทศจะมีประโยชน์เป็นอย่างมากทั้งแก่นักวิชาการและผู้ประกอบการ

ข้อแตกต่างระหว่างทฤษฎีเพื่ออธิบายและผลวิจัยเชิงคุณภาพแบบบรรยาย

“ทฤษฎี” (Theory) ตามคำจำกัดความตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2544 ให้คำจำกัดความไว้ว่า “ทฤษฎีคือหลักการทางวิชาการที่ได้ข้อสรุปมาจากการค้นคว้าทดลอง...เพื่อเสริมเหตุผลและรากฐานให้แก่ปรากฏการณ์หรือข้อมูลในภาคปฏิบัติ...” (ราชบัณฑิตยสถาน, online) อีกทั้ง Gibson และ Hartman (2014) กล่าวอีกว่าทฤษฎีมีความสำคัญในด้านช่วยลดความซับซ้อนของปรากฏการณ์ (Phenomenon) ที่นักวิชาการทำการศึกษา ทั้งนี้เพราะทฤษฎี 1) ได้คัดเลือกส่วนที่สำคัญและจุดเด่นของปรากฏการณ์มาอธิบายในเชิงลึก 2) ระบุลักษณะที่สอดคล้องกันในแต่ละมุมมองต่าง ๆ ภายใต้กรอบปรากฏการณ์นั้น ๆ และในบางกรณี 3) ช่วยให้นักวิชาการสามารถคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไปได้ ดังนั้นจากคำจำกัดความของทฤษฎีข้างต้น นักวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded Theorists) เรียกทฤษฎีที่มีคุณสมบัติเหล่านี้ว่า “ทฤษฎีเพื่ออธิบาย” (Explanatory Theory) ซึ่งทฤษฎีลักษณะนี้ควรถูกกำหนดให้เป็นเป้าหมายหลักของนักวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลทุกคน กล่าวคือ หากนักวิจัยไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างทฤษฎีขึ้นมาใหม่ แต่ต้องการผลวิจัยที่เป็นคำอธิบายเชิงลึก ผู้วิจัยควรเลือกยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบอื่น ๆ จะเหมาะสม

กว่า (Simmons, 2022) ส่วนประกอบที่สำคัญของโครงสร้างทฤษฎีนั้นคือกรอบมโนทัศน์ (Concepts) ซึ่งในบทความนี้จะขอเรียกทับศัพท์ว่า “คอนเซ็ปต์” คอนเซ็ปต์คือหน่วยย่อยที่สุดของทฤษฎีก่อนที่นักวิจัยจะสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคอนเซ็ปต์จนนำไปสู่การวางโครงสร้างโดยรวมทั้งหมดของทฤษฎีให้เชื่อมต่อกันอย่างเป็นเหตุเป็นผลได้ วิธีการสร้างคอนเซ็ปต์ตามแนวทางวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลนั้นคือคำนิยามสั้น ๆ โดยใช้คำเพียงไม่กี่คำแต่สามารถแสดงความคิดรวบยอดของกลุ่มข้อมูลได้ (Glaser, 1998) ในส่วนต่อไปของบทความ จะยกตัวอย่างวิธีการสร้างคอนเซ็ปต์เพื่อประกอบการอธิบายว่าทฤษฎีคืออะไรให้เห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น

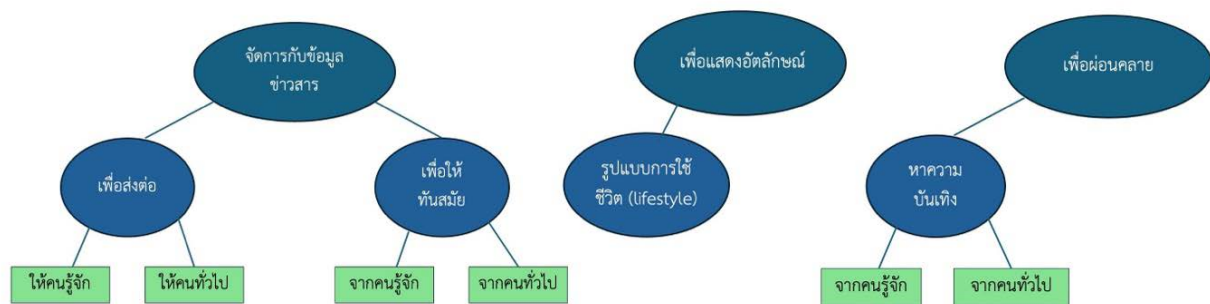
อริป เตชะพงศธร และ ภัทรนันท์ ไวทยะสิน (2566, น.148) นำเสนอผลวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบบรรยายในวารสารวิชาการโดยเสนอถึงพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของคนไทยในแต่ละเจนเนอเรชัน เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจที่กระจ่างขึ้นว่าอะไรคือ “ทฤษฎี” ในมุมมองของนักวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูล ตัวอย่างต่อไปจะลองใช้ข้อมูลชุดเดียวกันนี้ที่เป็นผลวิจัยแบบบรรยาย (Qualitative Descriptive Findings) มาสาธิตวิธีการหาความคิดรวบยอด (Conceptualisation) และจะลองยกตัวอย่างความเป็นไปได้ของข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อแสดงให้เห็นว่าทฤษฎีเพื่ออธิบาย (Explanatory Theory) มีกระบวนการและลักษณะการรายงานผลวิจัยที่แตกต่างจากผลวิจัยเชิงคุณภาพแบบบรรยายอย่างไร

ในบริบทการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของคนไทย นักวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลมักจะยังไม่ตั้งชื่อทฤษฎีเพราะโดยมากนักวิจัยจะสามารถตั้งชื่อทฤษฎีได้คือหลังจากที่เข้าใจความสัมพันธ์โดยรวมหรือจุดเด่นสุดของโครงสร้างทฤษฎี ดังนั้นในขั้นเริ่มต้นโครงการวิจัย นักวิจัยมักจะเขียนจุดมุ่งหมายหลักของการศึกษาวิจัยเป็นชื่อโครงการเริ่มแรก (Working Title) ในที่นี้คือการสร้างทฤษฎีที่เกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของประชากรไทย ในกรณีตัวอย่างนี้ให้สมมุติว่านักวิจัยเพิ่งลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเป็นครั้งแรก นักวิจัยเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์คือ **ข้อมูลที่หนึ่ง Baby Boomer** กล่าวว่า: “ใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการแบ่งปัน หรือแชร์ข้อมูลข่าวสาร ที่เป็นความปรารถนาดีแก่เพื่อน ครอบครัว ญาติพี่น้อง และบุคคลอื่น ๆ”, **ข้อมูลที่สอง Generation X** กล่าวว่า: “ใช้แอปพลิเคชันไลน์ในการติดต่อ พูดคุยและสื่อสารกับเพื่อน ครอบครัว เน้นการพูดคุย และโต้ตอบผ่านกล่องข้อความสนทนา” **ข้อมูลที่สาม Generation Y** กล่าวว่า: “ใช้สื่อสังคมออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันที่หลากหลายเพื่อการผ่อนคลายหลังจากทำงาน รวมทั้งการพูดคุยหาเพื่อนใหม่ ๆ”

ข้อมูลที่ดี Generation Z กล่าวว่า: “ใช้สื่อออนไลน์เพื่อการลงรูปภาพสวย ๆ นำเสนอการดำเนินชีวิต (lifestyle) ที่ดูดี และทวิตเตอร์สำหรับการติดตามข่าวสาร และเรื่องราวที่สนใจเป็นพิเศษ เพื่อไม่ให้ตนเองตกข่าว หรือรับข่าวสารล่าช้า ไม่ทันต่อเหตุการณ์”

สำหรับการนำเสนอความคิดรวบยอด (Conceptualisation) แม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะเป็นคนละเจเนเรชันกัน แต่ทั้งหมดนั้นมีรูปแบบพฤติกรรมร่วม (Patterns of Behaviour) ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์คือ “การจัดการกับข้อมูลข่าวสาร” และเมื่อนักวิจัยทำการเปรียบเทียบข้อมูลอย่างต่อเนื่องในระหว่างการวิเคราะห์ข้อมูล (Constant Comparison) พบรูปแบบ

ความต้องการข้อมูลข่าวสารที่มีลักษณะแตกต่างกันไปคือ “เพื่อส่งต่อ” และ “เพื่อให้ทันสมัย” อีกทั้งเมื่อทำการเปรียบเทียบข้อมูลอย่างต่อเนื่องในระหว่างวิเคราะห์ข้อมูลยังพบอีกว่าความต้องการข้อมูลข่าวสารเพื่อส่งต่อ จะมีการส่งต่อให้ “คนรู้จัก” และ “คนทั่วไป” ส่วนความต้องการข้อมูลข่าวสารเพื่อให้ทันสมัยนั้นเป็นการอัปเดตข้อมูลจาก “คนรู้จัก” และ “คนทั่วไป” เช่นกัน ข้อมูลจากผลวิจัยของ อธิป เตชะพงศธร และ ภัทรนันท์ ไทยะสิน (2566, น.148) นั้นยังสามารถสร้างคอนเซ็ปต์พื้นฐานของทฤษฎีที่กำลังพัฒนานี้ขึ้น ๆ ได้อีกตามภาพที่ 1

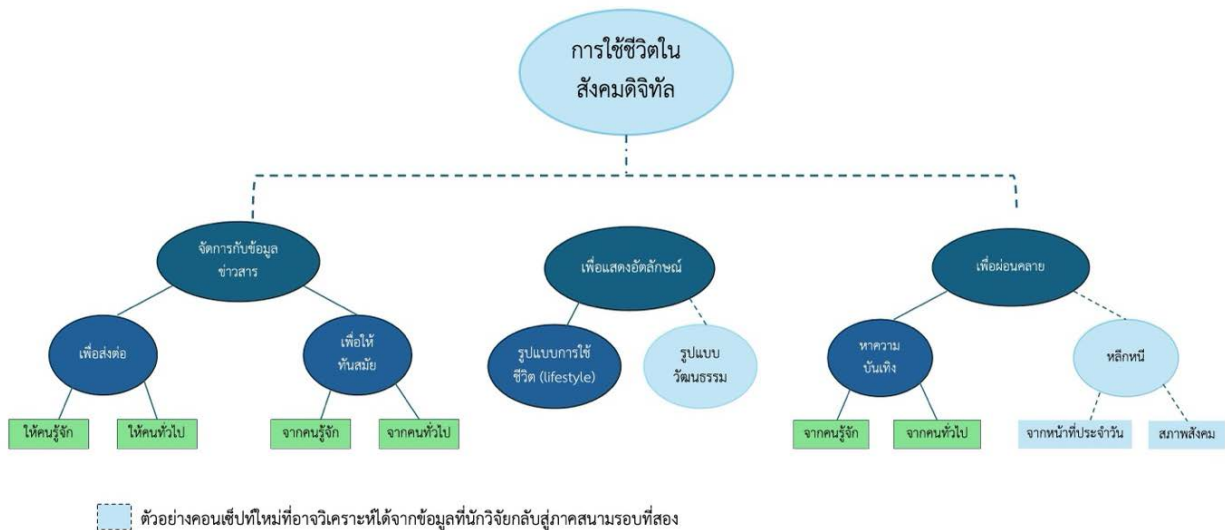

ภาพที่ 1 ตัวอย่างทฤษฎีที่กำลังพัฒนา (Emergent Theory) ประกอบไปด้วยคอนเซ็ปต์ใหม่ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งแรก (Emergent Concepts) โดยหลังจากการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างคอนเซ็ปต์เบื้องต้นจะแบ่งได้เป็นคอนเซ็ปต์หลัก (Main Concepts) และคอนเซ็ปต์ย่อย (Sub-Concepts or Properties of concepts)

ที่มา: ภาพโดยผู้วิจัย มาลีสา บุราราศ และ จำเนียร จวงตระกูล อ้างอิงผลวิจัยจาก อธิป เตชะพงศธร และ ภัทรนันท์ ไทยะสิน, 2566 น.148

จากภาพที่ 1 จะเห็นว่าขณะนี้พื้นฐานโครงสร้างทฤษฎีค่อย ๆ ถูกสร้างขึ้นจากการลงพื้นที่ภาคสนามเพียงครั้งเดียว โดยสามารถอธิบายได้ว่าประชากรไทยมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์คือ 1) ต้องการจัดการกับข้อมูลข่าวสาร 2) เพื่อแสดงอัตลักษณ์ และ 3) เพื่อผ่อนคลาย ซึ่งในขั้นต่อไปนั้น นักวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลมักจะตั้งคำถามงานวิจัยใหม่โดยอ้างอิงจากโครงสร้างทฤษฎีที่กำลังถูกพัฒนาขึ้นก่อนกลับไปเก็บข้อมูลภาคสนามเพิ่มเติมในครั้งต่อไป เช่น 1) “นอกจากการแสดงอัตลักษณ์ในรูปแบบการใช้ชีวิตแล้ว

ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ยังมีวัตถุประสงค์อื่นอีกหรือไม่ และ 2) “การใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการผ่อนคลาย นอกจากนั้นเพื่อความบันเทิงแล้ว จะมีวัตถุประสงค์อื่นอีกหรือไม่ ภาพที่ 2 แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของคอนเซ็ปต์ที่อาจสร้างขึ้นได้จากข้อมูลที่นักวิจัยลงไปเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นรอบที่สอง ด้วยคำถามงานวิจัยชุดใหม่โดยอาจเน้นหาผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการสร้างอัตลักษณ์หรือเพื่อผ่อนคลายโดยเฉพาะ

ภาพที่ 2 ตัวอย่างโครงสร้างทฤษฎีที่กำลังพัฒนา (Emergent Theory) หลังจากการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติม ภายใต้ขอบเขตการศึกษาวิจัยปรากฏการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของประชากรไทย
ที่มา: ภาพโดยผู้วิจัย มลิสยา บุรวาต และ จำเนียร จวงตระกูล

จาก ภาพที่ 2 จะเห็นว่าหลังจากการเก็บข้อมูลในภาคสนามรอบที่สอง นักวิจัยผู้นี้สามารถอธิบายปรากฏการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของประชากรไทยได้มากขึ้น สังเกตได้จากความสามารถในการวิเคราะห์หาคอนเซ็ปต์ย่อยจากข้อมูลมาช่วยอธิบายคอนเซ็ปต์หลักได้มากขึ้น ต่อจากนั้น นักวิจัยอาจกลับมาทำการเปรียบเทียบข้อมูลต่อเนื่อง (Constant Comparison) แล้วพบว่าคอนเซ็ปต์หลักที่ประกอบด้วย 1) การจัดการข้อมูลข่าวสาร 2) เพื่อแสดงอัตลักษณ์ และ 3) เพื่อผ่อนคลาย สามารถวิเคราะห์หาความคิดรวบยอด (Conceptualising) ในระดับที่สูงกว่าคอนเซ็ปต์ขั้นต้น (Emergent Concepts) ได้ โดยให้ชื่อคอนเซ็ปต์ใหม่นี้ว่า “การใช้ชีวิตในสังคมดิจิทัล” โดยสามคอนเซ็ปต์หลักก่อนหน้านี้ก็จะกลายเป็นคอนเซ็ปต์ย่อย ในที่นี้นักวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลเรียกรูปแบบการจัดกลุ่มคอนเซ็ปต์เช่นนี้ว่า “กลุ่มมโนทัศน์” (Category) โดยประโยชน์ของการมีความคิดรวบยอดในระดับที่สูงขึ้นนั้นจะให้นักวิจัยสามารถลดทอนความซับซ้อนของกรอบทฤษฎีลงแต่เพิ่มความสามารถในการอธิบายปรากฏการณ์ได้มากขึ้น อีกทั้งการวิเคราะห์หาความคิดรวบยอดในระดับที่สูงขึ้นนี้ ยังทำให้ง่ายต่อกระบวนการเปรียบเทียบข้อมูลต่อเนื่องอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น นักวิจัยอาจกลับเข้าสู่ภาคสนามอีกเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกถึงผลกระทบของ “การใช้ชีวิตในสังคมดิจิทัล” และเมื่อนำข้อมูลกลับมา

วิเคราะห์ความคิดรวบยอด (Conceptualising) และทำการเปรียบเทียบต่อเนื่อง (Constant Comparison) แล้วอาจพบคอนเซ็ปต์ใหม่ ๆ (Emergent Concepts) เพิ่มขึ้นอีก ยกตัวอย่างเช่นคอนเซ็ปต์ที่ชื่อว่า “มุมมองที่เปลี่ยนไป” หรือ “การเปลี่ยนผ่านสู่สภาพสังคมและวัฒนธรรมใหม่” ซึ่งเมื่อนักวิจัยนำเอาคอนเซ็ปต์หลักทั้งสามนี้มาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างกันแล้ว มักจะทำให้มีความเข้าใจปรากฏการณ์มากขึ้น เช่นอาจพบว่า “การใช้ชีวิตในสังคมดิจิทัล” คือตัวแปรสาเหตุ และ “การเปลี่ยนผ่านสู่สภาพสังคมและวัฒนธรรมใหม่” คือตัวแปรผล โดยมี “มุมมองที่เปลี่ยนไป” เป็นตัวแปรกลาง เป็นต้น ตามภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ตัวอย่างโครงสร้างทฤษฎีที่ใกล้ถึงจุดทฤษฎีอิ่มตัวที่ครอบคลุมคำอธิบายปรากฏการณ์ได้มากขึ้น
เนื่องจากสามารถระบุความเกี่ยวพันระหว่างคอนเซ็ปต์หรือกลุ่มมโนทัศน์หลักได้
ที่มา: ภาพโดยผู้วิจัย มาลียา บุรวาศ และ จำเนียร จวงตระกูล

ทั้งนี้ ทฤษฎีที่ยกตัวอย่างขึ้นยังคงเป็นเพียงโครงสร้างทฤษฎีที่ผู้วิจัยกำลังพัฒนาอยู่เท่านั้น การจะหยุดเก็บข้อมูลและวิเคราะห์หาคอนเซ็ปต์ใหม่ (Emergent Concepts) เพิ่มเติม ไม่ใช่เกิดจากการตัดสินใจตามความสะดวกของผู้วิจัยว่านี่คือโครงสร้างสุดท้ายของทฤษฎีแล้ว หากแต่ผู้วิจัยควรจะหยุดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เมื่อเห็นว่าข้อมูลที่วิเคราะห์เพิ่มเติมไม่สามารถสร้างคอนเซ็ปต์ใหม่หรือให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในทางทฤษฎีได้อีก วิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลเรียกขานนี้ว่า “จุดทฤษฎีอิ่มตัว” (Theoretical Saturation)

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ตัวอย่างนี้สามารถอธิบายเปรียบเทียบระหว่างการรายงานผลวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบบรรยายและผลการวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลเชิงคุณภาพในรูปแบบทฤษฎีเพื่ออธิบายได้ ให้สมมุติว่าขณะนี้นักวิจัยตัวอย่างได้ทำการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลจนถึงจุดทฤษฎีอิ่มตัวแล้ว ตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าการรายงานผลของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลใช้วิธีการอธิบายผลการวิจัยไปตามแนวความสัมพันธ์ของคอนเซ็ปต์หลักและคอนเซ็ปต์ย่อยทั้งหมดที่ประกอบกันขึ้นจนเกิดเป็นโครงสร้างทฤษฎี การนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างคอนเซ็ปต์จะเป็นไปในรูปแบบความน่าจะเป็น (Hypothesis Statements or Propositions) จนนำ

ไปสู่ความเข้าใจหรือความสามารถในการคาดการณ์รูปแบบพฤติกรรมภายใต้กรอบปรากฏการณ์ได้ (Glaser, 1998) คอนเซ็ปต์นั้นต่างจากธีม (Theme) ที่ใช้กันในงานวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบอื่นๆ “ธีม” คือการรายงานผลตามสาระสำคัญของการจัดหมวดหมู่ข้อมูล แต่ผลการวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลจะเป็นการอธิบายทฤษฎีอย่างเป็นเหตุเป็นผลโดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ้างอิงถึงข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ของนักวิจัยอีก เช่น ไม่จำเป็นต้องมีการยกคำพูดบางส่วนของผู้ให้สัมภาษณ์ (Quotations) หรือข้อมูลจากการจดบันทึกเหตุการณ์ของนักวิจัย (Fieldnotes) เนื่องจากคอนเซ็ปต์แต่ละคอนเซ็ปต์ได้แสดงความคิดรวบยอดของข้อมูลภาคสนามทั้งหมดให้มีความสามารถในการอธิบายรูปแบบพฤติกรรมภายใต้กรอบปรากฏการณ์ได้อย่างครบถ้วนแล้ว แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น นักวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลมักจะขยายความสามารถในการอธิบายของทฤษฎีโดยการนำเอาทฤษฎีใหม่ที่สร้างเสร็จสมบูรณ์แล้วไปอธิบายเชื่อมโยงกับทฤษฎีที่มีอยู่ก่อนแล้วจากวรรณกรรมวิชาการที่เกี่ยวข้อง (Extant Theories) และนี่คือสาเหตุหลักที่ Glaser and Strauss (1967) ได้แนะนำเพื่อไม่ให้เป็นการเสียเวลาทำการทบทวนวรรณกรรมที่นักวิจัยก็ยังไม่แน่ใจว่าจะเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทฤษฎีสุดท้ายหรือไม่ นักวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลจึงควรทำการทบทวนวรรณกรรมหลังจากที่สามารถระบุกลุ่มมโนทัศน์หลัก (Core Category) หรือสร้างทฤษฎีให้เสร็จสิ้นเสียก่อน

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบระหว่างตัวอย่างผลวิจัยเชิงคุณภาพแบบบรรยาย (Qualitative Descriptive Findings) และผลวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลในรูปแบบทฤษฎีเพื่ออธิบาย (Explanatory Theory)

ผลวิจัยเชิงคุณภาพแบบบรรยาย (Qualitative Descriptive Findings)	ทฤษฎีเพื่ออธิบาย (Explanatory Theory)
Baby Boomer: พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ต คือ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชัน และเฟซบุ๊ก เน้นการแบ่งปัน หรือแชร์ข้อมูลข่าวสาร ที่เป็นความปรารถนาดีแก่เพื่อน ครอบครัว ญาติพี่น้อง และบุคคลอื่น ๆ ชอบการแสดงความคิดเห็นและกดชื่นชอบ เน้นการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ในสื่อสังคมออนไลน์	พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตของประชากรไทยเปรียบได้กับการมีรูปแบบการดำเนินชีวิตในอีกรูปแบบหนึ่งคู่ขนานไปกับการใช้ชีวิตในโลกจริง เมื่อพูดถึงการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของประชากรไทยในทุกเจนเนอเรชันจะมี “การใช้ชีวิตในสังคมดิจิทัล” โดยมีเป้าหมายหลักอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ 1. “การจัดการกับข้อมูลข่าวสาร”, 2. “เพื่อแสดงอัตลักษณ์” หรือ 3. “เพื่อผ่อนคลาย”
Generation X: พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ต คือ การติดต่อเพื่อการทำงานและผ่อนคลาย ใช้แอปพลิเคชันไลน์ในการติดต่อ พูดคุยและสื่อสารกับเพื่อน ครอบครัว เน้นการพูดคุย และได้ตอบผ่านกล่องข้อความสนทนา รวมทั้งการซื้อสินค้าออนไลน์	“การจัดการกับข้อมูลข่าวสาร” แบ่งได้เป็น “เพื่อส่งต่อ” และ “เพื่อให้ทันสมัย”; “เพื่อส่งต่อ” มีกิจกรรมตั้งแต่ส่งต่อให้ “คนรู้จัก” มาก (คนสนิท) ไปจนถึงให้คนที่ไม่รู้จักเลย (“คนทั่วไป”), และ “เพื่อให้ทันสมัย” คือการให้ออกาสตนเองได้อัปเดตข้อมูลข่าวสารจากทั้ง “คนรู้จัก” มาก (คนสนิท) และบุคคลที่ไม่รู้จักเลย (“คนทั่วไป”) ที่โพสต์ข้อมูลข่าวสาร
Generation Y: พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ต เพื่อการติดตามข้อมูลข่าวสารในเรื่องที่ตนเองสนใจ ใช้สื่อสังคมออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันที่หลากหลาย คือ ไลน์ เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ ยูทูบ ตลอดจนการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เพื่อการผ่อนคลายหลังจากทำงาน รวมทั้งการพูดคุยหาเพื่อนใหม่ ๆ ผ่านแอปพลิเคชันหาเพื่อน	สาเหตุของ “การใช้ชีวิตในสังคมดิจิทัล” อย่างที่สองคือ “เพื่อแสดงอัตลักษณ์” ทั้งด้านการแสดง “รูปแบบการดำเนินชีวิต (Lifestyle)” หรือการ “โซววัฒนธรรม” ใหม่ สาเหตุที่ 3 ของ “การใช้ชีวิตในสังคมดิจิทัล” คือ “เพื่อผ่อนคลาย” แบ่งเป็นรูปแบบเพื่อ “หาความบันเทิง” จากทั้ง “คนรู้จัก” และจาก “คนทั่วไป” หรือเพื่อ “หลีกเลี่ยง” จาก “หน้าที่ประจำวัน” ที่ไม่มีอะไรแปลกใหม่ หรือเพื่อ “หลีกเลี่ยง” “สภาพสังคม” ที่ตนเองเบื่อหน่ายหรือไม่ชอบ
Generation Z: พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ต ใช้สื่อออนไลน์เพื่อติดตามเรื่องราวที่สนใจเฉพาะกลุ่ม เฉพาะตัวมาก ๆ ไม่เน้นการมีปฏิสัมพันธ์ในสื่อสังคมออนไลน์ ไม่ชอบกดชื่นชอบ หรือกดแบ่งปัน ชอบใช้สื่อสังคมออนไลน์ คืออินสตาแกรม สำหรับการลงภาพสวย ๆ นำเสนอการดำเนินชีวิต (Lifestyle) ที่ดูดี และทวิตเตอร์ สำหรับการติดตามข่าวสาร และเรื่องราวที่สนใจเป็นพิเศษ เพื่อไม่ให้ตนเองตกข่าว หรือได้รับข่าวสารล่าช้า ไม่ทันต่อเหตุการณ์	“การใช้ชีวิตในสังคมดิจิทัล” สามารถนำไปสู่ “การเปลี่ยนผ่านสู่สภาพสังคมและวัฒนธรรมใหม่” ทั้งในโลกดิจิทัลหรือในโลกจริงได้ โดยมี “มุมมองที่เปลี่ยนไป” เป็นปัจจัยตัวกลาง ทฤษฎีการใช้ชีวิตในสังคมดิจิทัลของประชากรไทย สอดคล้องกับงานวิจัยของ Russo (2011) ที่อธิบายไว้ว่าสื่อสังคมออนไลน์สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านสู่สภาพสังคมและวัฒนธรรมใหม่ได้ เนื่องจากสื่อสังคมออนไลน์เป็นเสมือนช่องทางใหม่ในการแลกเปลี่ยนความรู้และให้ความรู้สึกของการมีเพื่อนใหม่ทั้ง online และ onsite อีกทั้ง Socio-Cultural theory อธิบายว่าสังคมและวัฒนธรรมมีความเชื่อมโยงกันโดยการปฏิสัมพันธ์กันผ่านภาษาและระบบสัญลักษณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลเป็นตัวกลาง นำไปสู่มุมมองที่เปลี่ยนไปทั้งในด้านส่วนบุคคลและสังคมเรียนรู้ Social learning ก่อนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

ที่มา: ผลวิจัยเชิงคุณภาพแบบบรรยาย โดย อธิป เตชะพงศธร และ ภัทรนันท์ ไวทยะสิน (2566, น.148),
ทฤษฎีเพื่ออธิบาย โดยผู้เขียน มาลียา บุรวาศ และ จำเนียร จวงตระกูล

จากการยกตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าการวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีกับการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบอื่น ๆ อาจมีกระบวนการที่คล้ายกันอยู่บ้าง ดังนั้นก่อนเริ่มต้นการทำวิจัย ผู้วิจัยควรตรวจสอบตนเองเสียก่อนว่าจุดมุ่งหมายของการทำวิจัยนี้คืออะไร หากต้องการสร้างทฤษฎีขึ้นมาใหม่เพื่ออธิบายพฤติกรรมภายใต้กรอบปรากฏการณ์ซึ่งโดยมากจะเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ไม่เคยมีหรือมีผู้วิจัยศึกษาปรากฏการณ์เดียวกันนั้นน้อยอยู่ การจะหาทฤษฎีจากการทบทวนวรรณกรรม (Existing Theory) เพื่อใช้เป็นกรอบการวิจัย (Research Framework) เป็นไปได้ยาก (Strauss and Corbin, 1998) การเลือกวิธีวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลนั้นก็มีความเหมาะสมเพราะสามารถลงเก็บข้อมูลก่อนการทบทวนวรรณกรรมได้ (Glaser & Strauss, 1967) หลัง

จากนั้นสามารถนำเอาทฤษฎีที่สร้างสำเร็จไปเปรียบเทียบกับทฤษฎีและหลักฐานเชิงประจักษ์อื่น ๆ ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมในการช่วยอธิบายปรากฏการณ์ต่อไป (Glaser, 2014) แต่หากนักวิจัยมุ่งหมายที่จะเข้าใจประสบการณ์ของกลุ่มประชากรวิจัยที่มีต่อปรากฏการณ์ก็ควรเลือกทำการวิจัยแบบศึกษาปรากฏการณ์ (Phenomenology) เป็นต้น ตารางที่ 2 แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีกับยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อช่วยลดความสับสนให้แก่ นักวิจัยและช่วยในการตัดสินใจระหว่างการเลือกใช้วิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลหรือยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบอื่น ๆ ให้เข้ากับวัตถุประสงค์งานวิจัยต่อไป

ตารางที่ 2 ความแตกต่างระหว่างรูปแบบข้อมูลและลักษณะผลวิจัยของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลกับยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบอื่น ๆ

ระเบียบวิธีวิจัย	รูปแบบข้อมูล	รูปแบบผลวิจัย
การวิจัยเชิงคุณภาพแบบการศึกษาปรากฏการณ์ (Phenomenology)	ข้อมูลเชิงคุณภาพ	คำอธิบายเชิงลึกถึงประสบการณ์ของกลุ่มประชากรวิจัยที่มีต่อปรากฏการณ์
การวิจัยเชิงคุณภาพแบบการศึกษาวัฒนธรรม (Ethnography)	ข้อมูลเชิงคุณภาพ	คำอธิบายหรือตีความวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและประเพณี
การวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Case Study)	ข้อมูลเชิงคุณภาพ	คำอธิบายเชิงลึกต่อกรณีศึกษา
วิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded Theory Method)	ข้อมูลเชิงคุณภาพหรือเชิงปริมาณก็ได้ที่จะทำให้ทฤษฎีอิ่มตัว (Theoretical Saturation) * แต่โดยส่วนมากมักเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ	ทฤษฎีใหม่เพื่ออธิบายพฤติกรรมภายใต้กรอบปรากฏการณ์

ที่มา: โดยผู้เขียน มาลียา บุรวาศ และ จำเนียร จวงตระกูล, ดัดแปลงจาก Ritchie J., Lewis, J., Nicholls, C. M., & Ormston, R. (Eds.). (2013). Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers. sage. และ Glaser, B. G. (2002). Conceptualization: On theory and theorizing using grounded theory. International journal of qualitative methods, 1(2), 23-38.

อยู่บนพื้น หากผู้เล่นต้องการจัดระเบียบเลโก้เหล่านี้ให้เป็นหมวดหมู่ ในขั้นแรกผู้เล่นคนนี้อาจใช้เกณฑ์ของรูปลักษณะที่แตกต่างกันของเลโก้มาจัดกลุ่ม แต่เมื่อทำไปแล้วพบว่ายังมีเลโก้อีกหลายชิ้นที่ไม่สามารถจัดเข้ากลุ่มได้ อีกทั้งตัวต่อเลโก้ที่มีกลุ่มอยู่แล้วก็มีจำนวนไม่เพิ่มขึ้นในหนึ่งกลุ่ม ต่อมาผู้เล่นลองตั้งเกณฑ์ใหม่โดยใช้สีของเลโก้ในการจัดกลุ่ม ผลปรากฏว่าชิ้นส่วนเลโก้เกือบทั้งหมดถูกจัดเรียงเป็นเจดสีตามหมวดหมู่จนสามารถระบุกลุ่มเลโก้แบ่งได้เป็นเจดสีต่าง ๆ ลักษณะนี้เปรียบได้กับผู้เล่นคือนักวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลที่กำลังวิเคราะห์หารูปแบบพฤติกรรมซึ่งเป็นพื้นฐานข้อมูลในการสร้างคอนเซ็ปต์ เจดสีคือหนึ่งคอนเซ็ปต์ที่สามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตัวต่อเลโก้ได้ หลังจากนั้นนักวิจัยจะทำการหาคอนเซ็ปต์ใหม่ไปเรื่อย ๆ จนกว่าการวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติมไม่สามารถสร้างคอนเซ็ปต์ใหม่หรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจไปกว่านี้อีก กล่าวอีกนัยหนึ่งคือนักวิจัยจะทำการวิเคราะห์เพื่อสร้างกรอบความคิดทางทฤษฎีในระดับที่สูงขึ้นต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึงจุดทฤษฎีอิ่มตัว

วิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแบบคลาสสิกเชื่อว่าความสับสนตอนเริ่มกระบวนการวิจัยเป็นเรื่องปกติ แต่ความสับสนนี้ควรลดระดับลงไปตามระยะเวลาที่นักวิจัยทำงานวิจัย (Glaser, 1998) แต่ถ้าหากนักวิจัยหาทางหลีกเลี่ยงความสับสนตั้งแต่เริ่มกระบวนการวิจัย เช่นไปนำเอาเกณฑ์การจัดกลุ่มทางสังคมที่มีอยู่แล้วในงานวรรณกรรมทางวิชาการมาจัดกลุ่มรูปแบบพฤติกรรมของข้อมูลตนเอง โดยมากผลคือนักวิจัยหาข้อมูลในภาคสนามเพื่อมาสนับสนุนรูปแบบพฤติกรรมหรือคอนเซ็ปต์ได้น้อย เนื่องจากเกณฑ์ที่ตั้งไว้ก่อนไม่ได้มีความเกี่ยวพันโดยตรงกับข้อมูลที่กำลังศึกษาอยู่ เปรียบได้กับผู้เล่นคนหนึ่งเขียนป้ายระบุเจดสีต่าง ๆ ไว้ก่อนที่จะเห็นหรือรู้จักตัวต่อเลโก้เสียอีก ในกรณีนี้ทฤษฎีไม่ได้ถูกสร้างจากข้อมูลงานวิจัยที่กำลังศึกษาอยู่โดยตรง ส่งผลให้ทฤษฎีสามารถอธิบายรูปแบบพฤติกรรมภายใต้กรอบปรากฏการณ์ได้น้อย ทฤษฎีลักษณะนี้จึงมักสะท้อนออกมาในรูปแบบของคอนเซ็ปต์หลักที่ปราศจากคอนเซ็ปต์ย่อย ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล, ขาดความน่าเชื่อถือ, ไม่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริง และนำไปปรับปรุงต่อยอดในงานวิจัยอื่นต่อไปได้ยาก (Glaser, 1998; Charmaz, 2014; Holton, 2017)

การตั้งเกณฑ์ไว้ก่อนที่จะเห็นข้อมูลเรียกว่าเป็นการบังคับข้อมูลให้ออกมาตามธงที่ตั้งไว้หรือ “Forcing Data” (Glaser, 1998) ดังนั้นการปล่อยให้ข้อมูลที่กำลังศึกษาเผยให้เห็นเกณฑ์การสร้างทฤษฎีอย่างค่อยเป็นค่อยไป

(Emergence) ไม่ว่าจะค่อย ๆ เผยให้เห็นรูปแบบพฤติกรรม, กลุ่มมโนทัศน์ (Concept/Category) หรือโครงสร้างทฤษฎีจึงเป็นเอกลักษณ์และจุดเด่นที่สุดของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแบบคลาสสิก (Gibson & Hartman, 2014) ด้วยคุณสมบัติหลักที่เปิดรับหลักการการปล่อยให้ข้อมูลที่กำลังศึกษาเป็นตัวกำหนดแนวทางและกระบวนการทั้งหมดของงานวิจัยตั้งแต่ต้นจนจบ วิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแบบคลาสสิกจึงมีขั้นตอนการทำวิจัยที่ยืดหยุ่นมากที่สุดเมื่อเทียบกับวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลในรูปแบบอื่น ๆ โดยมีขั้นตอนหลักๆ ที่ยังคงเอกลักษณ์ตามแบบต้นฉบับดังต่อไปนี้

1. **ไม่จำเป็นต้องทบทวนวรรณกรรมก่อนการลงพื้นที่เก็บข้อมูล** เนื่องจากเมื่อกระบวนการวิจัยดำเนินไปถึงจุดหนึ่งแล้ว โครงสร้างทฤษฎีที่กำลังพัฒนาอยู่ (Theoretical Model) จะทำหน้าที่เป็นเสมือนกรอบการวิจัย (Research Framework) ให้แก่งานวิจัยที่กำลังศึกษา (Glaser & Strauss, 1967) อีกทั้งการไม่ทบทวนวรรณกรรมก่อนการเริ่มต้นเก็บข้อมูลนั้นเป็นการป้องกันไม่ให้นักวิจัยเผลอใช้เกณฑ์หรือทฤษฎีที่มีอยู่ก่อนแล้วมากำหนดแนวทางการสร้างทฤษฎีในงานวิจัยของตนเอง ทั้งนี้ใช้ว่าการทำวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแบบคลาสสิกจะไม่ต้องทบทวนวรรณกรรมเลย Glaser และ Strauss (1967) และ Glaser (1998) แนะนำแนวทางไว้ว่าผู้วิจัยสามารถเริ่มทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องได้หลังจากสามารถระบุคอนเซ็ปต์หรือกลุ่มมโนทัศน์หลัก (Core Category) ของทฤษฎีได้

2. **ไม่จำเป็นต้องมีแนวคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์** แต่ให้ใช้วิธีพูดคุยแบบสนทนากันระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์มากกว่า ลักษณะนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการสัมภาษณ์แบบเปิด (Open Interview) นักวิจัยหรือผู้สัมภาษณ์ควรใช้คำถามนำเพียงไม่กี่คำถามเพื่อกระตุ้นให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าความรู้สึกหรือพูดในสิ่งที่เขาต้องการพูดมากที่สุด Glaser (1998) แนะนำว่าผู้สัมภาษณ์ค่อย ๆ แทรกซึมและขยายผลไปตามเนื้อเรื่องที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ต้องการจะสื่อสารออกมา (“Instill the spill”) ด้วยวิธีนี้เองจะทำให้ผู้สัมภาษณ์เก็บข้อมูลสำคัญที่จะนำมาวิเคราะห์สร้างคอนเซ็ปต์ได้มากที่สุด อีกทั้งยังสามารถนำไปสู่การวิเคราะห์หากกลุ่มมโนทัศน์หลักของทฤษฎี (Core Category) ได้ง่าย เนื่องจากกลุ่มมโนทัศน์หลักมักเกี่ยวข้องกับข้อกังวลร่วม (Main Concern) ของกลุ่มประชากรวิจัย

3. **การให้รหัสข้อมูลของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแบบคลาสสิกประกอบด้วย การให้รหัสแบบเปิด (Open Coding), การให้รหัสแบบคัดเลือก (Selective Coding), และ การให้รหัสทางทฤษฎี (Theoretical Coding)**

โดยการให้รหัสแบบเปิด (Open Coding) จะเป็นการให้รหัสข้อมูลในขั้นแรกซึ่งมีเป้าหมายหลักคือการสร้างคอนเซ็ปต์ให้ได้มากที่สุด และหลังจากการให้รหัสแบบเปิดนี้ ผู้วิจัยจะต้องระบุหาคอนเซ็ปต์หรือกลุ่มโนทัศน์หลักของทฤษฎี (Core Concept/Core Category) วิเคราะห์หาคอนเซ็ปต์หรือกลุ่มโนทัศน์หลักของทฤษฎีนั้นได้จากความสัมพันธ์ของคอนเซ็ปต์หรือกลุ่มโนทัศน์ที่เกิดขึ้นโดยรวมทั้งหมด โดยคอนเซ็ปต์หลักจะเป็นจุดเชื่อมโยงความเกี่ยวพันของคอนเซ็ปต์อื่น ๆ ทั้งหมด จึงมักจะวางอยู่ตรงจุดกึ่งกลางของโครงสร้างทฤษฎี และเมื่อนักวิจัยวิเคราะห์หาคอนเซ็ปต์หรือกลุ่มโนทัศน์หลักของทฤษฎีได้แล้วนั้น ผู้วิจัยจะใช้วิธีการให้รหัสแบบคัดเลือก (Selective Coding) คือการให้รหัสข้อมูลใหม่แต่เลือกตีวงให้แคบลง โดยการให้รหัสเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคอนเซ็ปต์หรือกลุ่มโนทัศน์หลักของทฤษฎี ทั้งนี้การให้รหัสแบบคัดเลือกจะส่งผลให้การสร้างทฤษฎีนำไปสู่จุดทฤษฎีอิ่มตัวในที่สุด และสุดท้ายคือการให้รหัสทางทฤษฎี (Theoretical Coding) ซึ่งเป็นการให้รหัสเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างคอนเซ็ปต์ทั้งหมดที่สร้างขึ้น หนังสือของ Glaser 1978 และ 2005 ได้แนะนำกลุ่มรหัสทางทฤษฎีไว้มากมายเช่น The six c's coding family, The degree family, หรือกลุ่มรหัส The strategy family เป็นต้น ทั้งนี้ Glaser (1998) เน้นย้ำว่ากลุ่มรหัสทางทฤษฎีเหล่านี้เป็นเพียงตัวช่วยเพื่อให้นักวิจัยสามารถวิเคราะห์ให้รหัสทางทฤษฎีเพื่อหาความสัมพันธ์ของส่วนประกอบย่อยในโครงสร้างทฤษฎีได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น หากแต่นักวิจัยเองสามารถที่จะปรับเปลี่ยนแนวทางการให้รหัสทางทฤษฎีเหล่านี้เพื่อให้เข้ากับโครงสร้างทฤษฎีที่กำลังศึกษาอยู่ เพื่ออธิบายรูปแบบพฤติกรรมภายใต้กรอบปรากฏการณ์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลและครอบคลุมมากที่สุด

การเกิดขึ้นของ Straussian และ Constructivist Grounded Theory

หนังสือวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลของ Strauss ตีพิมพ์ขึ้นในปี 1987 ที่เป็นจุดแตกแขนงแรกของวิธีวิจัยนี้ โดยต่อมารูปแบบต่าง ๆ ของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลจึงมีชื่อเฉพาะที่เรียกตามผู้พัฒนาและรูปแบบกระบวนการที่แตกต่างกันออกไป ในปัจจุบันที่ใช้กันแพร่หลายมีอยู่สามรูปแบบคือ 1) Classic Grounded Theory หรือที่รู้จักกันในนาม Glaserian Grounded Theory 2) Systematic Grounded Theory หรือที่รู้จักกันในนาม Straussian Grounded Theory และ 3) Constructivist Grounded Theory หรือที่รู้จักกันในนาม Charmaz Grounded Theory โดยสาเหตุที่ทำให้ Glaserian Grounded Theory เป็นที่รู้จักกันในนาม Classic

Grounded Theory เนื่องจาก Glaser ยังคงพัฒนาวิธีการทำวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลต่อมาอีกหลายสิบปีโดยยึดหลักการตามแนวทางวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแบบดั้งเดิมดังที่อธิบายโดยละเอียดไว้แล้วข้างต้น

สำหรับ Straussian Grounded Theory นั้นเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายมากที่สุดภายหลังปี 1990 เมื่อ Strauss และเพื่อนร่วมงานของเขาอีกคนที่ชื่อ Corbin ได้ร่วมกันเขียนหนังสือชื่อ “Basic of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory” เพื่อช่วยให้นักเรียนของพวกเขาที่เป็นนักวิจัยเชิงคุณภาพสามารถปรับใช้วิธีวิจัยได้สะดวกมากขึ้น Strauss และ Corbin ทำการปรับเพิ่มหลักเกณฑ์วิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลโดยมีจุดแตกต่างจากหนังสือ “The Discovery of Grounded Theory...” ที่เขาเขียนร่วมกับ Glaser เมื่อปี 1967 ดังนี้ 1) แนะนำให้ผู้วิจัยทำการทบทวนวรรณกรรมก่อนเริ่มกระบวนการวิจัยโดยระบุเหตุผลว่าเพื่อให้นักวิจัยแน่ใจเสียก่อนว่าพื้นที่ที่จะเข้าทำวิจัยไม่ได้ถูกทำการวิจัยมาก่อนหน้านี้แล้วจนความรู้อิ่มตัว และ 2) การปรับกระบวนการให้รหัส (Coding Paradigm) คือปรับจากแนวทางการให้รหัสการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแบบดั้งเดิมที่ประกอบด้วย Open coding, Selective coding, และ Theoretical coding (Glaser & Strauss, 1967) เป็น Open coding, Axial coding, และ Selective coding (Corbin & Strauss, 2015) และใน Axial coding นี้เองที่ Strauss เน้นในมีการหาข้อมูลใหม่เพื่อยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างคอนเซ็ปต์ที่สร้างขึ้นตลอดกระบวนการสร้างทฤษฎี จุดเปลี่ยนที่ Strauss นำเสนอนั้นได้รับการโต้แย้งจาก Glaser (1998) ว่าเป็นการ “Forcing data” โดยเขาให้เหตุผลว่าการให้รหัสแบบ Strauss ส่งผลให้ทฤษฎีมีลักษณะที่แบนและขาดความลึกทางมิติของทฤษฎีเพราะการหาข้อมูลเพื่อยืนยันคอนเซ็ปต์นั้น Glaser เห็นว่าไม่ต่างอะไรจากการสร้างเกณฑ์ไว้ก่อนแล้วค่อยหาข้อมูลมาเพียงเพื่อยืนยันเกณฑ์นั้นๆ

ต่อมาในปี 2006 Kathy Charmaz ลูกศิษย์คนหนึ่งของ Glaser ได้พัฒนาวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลในแบบฉบับของตนเองในอีกรูปแบบหนึ่งที่เธอเรียกว่า Constructivist Grounded Theory ซึ่งนับเป็นรูปแบบที่สามที่แยกออกมาจากวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแบบดั้งเดิม Charmaz ออกหนังสือของตนเองที่ชื่อว่า “Constructing Grounded Theory” โดยมีพื้นฐานการตีความวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลเสียใหม่จากกระบวนการทัศน์ (Research Paradigm) ของเธอที่ว่าทุกทฤษฎีใหม่ที่สร้างขึ้นจากวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลนั้นล้วนแต่เป็นการตีความปรากฏการณ์ร่วมกันของนัก

วิจัยและกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัย (Co-Construction) เธอมีความคิดว่าการยึดหลักการวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแบบดั้งเดิมที่เน้นการหารูปแบบพฤติกรรมที่คล้ายกันแล้วจัดกลุ่มคอนเซ็ปต์เพื่อระบุหากกลุ่มโมโนทัศน์หลัก (Core Category) จะทำให้นักวิจัยมองข้ามความหมายที่แท้จริงที่ซ่อนอยู่ภายใต้ปรากฏการณ์หรือสิ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์พยายามจะสื่อสารออกมา การสร้างทฤษฎีจากการตีความร่วมแบบ Charmaz นี้ยกตัวอย่างเช่นนักวิจัยไปสัมภาษณ์ชาวบ้านที่สูญเสียญาติพี่น้องในเหตุแผ่นดินไหวในตุรกี ทันทีที่ผู้สัมภาษณ์ถามความรู้สึกของผู้ให้สัมภาษณ์เขาก็กลับพูดไม่ออกและไม่สามารถที่จะบรรยายความรู้สึกนั้นออกมาได้เป็นคำพูด ซึ่งนักวิจัยอาจตีความว่าการที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่สามารถบรรยายความรู้สึกออกมาได้นั้นเป็นเพราะผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่รู้ว่าจะใช้คำบรรยายความรู้สึกแบบใดให้ผู้สัมภาษณ์ที่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของผู้สูญเสียให้เข้าใจได้ ข้อมูลลักษณะนี้นักวิจัยอาจสร้างคอนเซ็ปต์ที่ชื่อว่า “การปฏิสัมพันธ์กับคนนอกประสบการณ์ร่วม” ดังนั้นจะเห็นว่าวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแบบตีความร่วมต้องการที่จะสะท้อนความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลและมุมมองของผู้เก็บข้อมูลขณะที่มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างกระบวนการสร้างทฤษฎี กระบวนการของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลในรูปแบบของ Charmaz จึงแตกต่างไปจากรูปแบบของ Glaser และ Strauss คือ 1) แนะนำให้มีการเตรียมคำถามสัมภาษณ์เข้าไปก่อนมากกว่าจะเป็นการเน้นวิธีการสัมภาษณ์แบบเปิด 2) ขั้นตอนการให้รหัสแบบใหม่รวมสี่ขั้นตอน คือ Initial coding, Focused coding, Axial coding และ Theoretical coding (Charmaz, 2014) ซึ่งการให้รหัสทางทฤษฎีหรือ Theoretical coding ในรูปแบบของ Charmaz มักไม่เน้นการหารูปแบบโครงสร้างของทฤษฎีแต่เน้นการบรรยายความสัมพันธ์ไปตามแนวกลุ่มก่อนโมโนทัศน์และคอนเซ็ปต์ (Category) เสียมากกว่า

จะเห็นได้ว่าการวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลนั้นสามารถทำได้หลายรูปแบบ หากแต่พื้นฐานของวิธีวิจัยนี้จะมีลักษณะเฉพาะที่ทำหน้าที่เหมือนเป็นกระบวนการตรวจสอบความตรงภายใน (Internal Validity) ตลอดกระบวนการสร้างทฤษฎี (Glaser & Strauss, 1967; Glaser, 1998) ในส่วนต่อไปของบทความจะแนะนำหลักการจำเพาะร่วมของวิธีวิจัยที่นักวิจัยควรนำไปปรับใช้ ไม่ว่าจะเลือกใช้รูปแบบการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลรูปแบบใดก็ตาม

หลักการจำเพาะร่วมของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล

จำเนียร จวงตระกูล และคณะ (2566) ได้แนะนำ

คุณลักษณะจำเพาะร่วมห้าประการของการวิจัยเชิงคุณภาพ ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีไว้ว่า 1) วิธีการสุ่มตัวอย่างที่เริ่มด้วย Purposive sampling และดำเนินต่อด้วย Theoretical sampling, 2) การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ต้องทำควบคู่ไปในเวลาเดียวกัน, 3) การเปรียบเทียบต่อเนื่องคงเส้นคงวา 4) ความไวเชิงทฤษฎี และ 5) การทำบันทึกการดำเนินการวิจัย หากแต่ในบทความนี้จะขยายความถึงเหตุผลโดยละเอียดของคุณลักษณะจำเพาะร่วมนี้ให้มีความเข้าใจมากขึ้น

การสุ่มตัวอย่างจะเริ่มจากเก็บข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยเน้นการเก็บข้อมูลจากศูนย์กลางของปรากฏการณ์โดยมุ่งหวังว่าข้อมูลจะทำให้ผู้วิจัยสามารถใส่รหัสแบบเปิด (Open Coding) ได้มากที่สุด และหลังจากผู้วิจัยสามารถสร้างคอนเซ็ปต์ในขั้นแรก (Emergent Concepts) ได้แล้ว ผู้วิจัยตั้งคำถามที่เกี่ยวข้องกับคอนเซ็ปต์ในขั้นแรกเพื่อเป็นประโยชน์ในการเก็บข้อมูลในครั้งต่อไป ตัวอย่างที่อธิบายไว้เกี่ยวกับการสร้างทฤษฎีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในช่วงต้นนักวิจัยเลือกกลับเข้าสู่พื้นที่เดิมโดยกำหนดผู้ให้สัมภาษณ์ว่าจะเป็นคนเดิมหรือผู้ให้สัมภาษณ์คนใหม่ก็ได้ เรียกการสุ่มตัวอย่างลักษณะนี้ว่าการสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) และจะทำการสุ่มตัวอย่างแบบหลังนี้จนกว่าทฤษฎีจะอิ่มตัว

การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่กันไปในเวลาเดียวกันจนกว่าทฤษฎีจะอิ่มตัว (Constant Comparison) Glaser (1998) กล่าวว่าการทำงานวิเคราะห์เปรียบเทียบอย่างต่อเนื่องในช่วงระหว่างการสร้างทฤษฎีจะทำให้ผู้วิจัยสามารถระบุขอบเขตของคอนเซ็ปต์ (Concept) หรือกลุ่มโมโนทัศน์ (Category) ได้ อีกทั้งผู้วิจัยจะสามารถรู้จุดอิ่มตัวของแต่ละคอนเซ็ปต์ก่อนการรู้จุดอิ่มตัวของทั้งโครงสร้างทฤษฎีผ่านกระบวนการวิเคราะห์เปรียบเทียบอย่างต่อเนื่องนี้ และในส่วนการวิเคราะห์เปรียบเทียบอย่างต่อเนื่องหลังการสร้างทฤษฎีเสร็จเรียบร้อยแล้วนั้นก็ยังสามารถทำได้อีกด้วย เพราะจะทำให้ผู้วิจัยรู้ว่าทฤษฎีที่สร้างขึ้นใหม่นี้มีส่วนส่งเสริม, สนับสนุน หรือเปลี่ยนแปลงอะไรในด้านองค์ความรู้ เมื่อเทียบกับทฤษฎีที่มีอยู่ก่อนหน้า (Research Contributions)

การทำบันทึกตลอดการดำเนินการวิจัย (Memoing) เป็นอีกหนึ่งกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างมากต่อคุณภาพงานวิจัยเพราะนักวิจัยจะต้องบันทึกทุกอย่างที่เกิดขึ้นตลอดการวิจัย รวมทั้งจุดสังเกตหรือข้อคิดเห็นของตัวเองระหว่างการสร้างทฤษฎี Glaser (1978) อธิบายว่าการเขียนบันทึกคือการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการหยุดเพื่อ

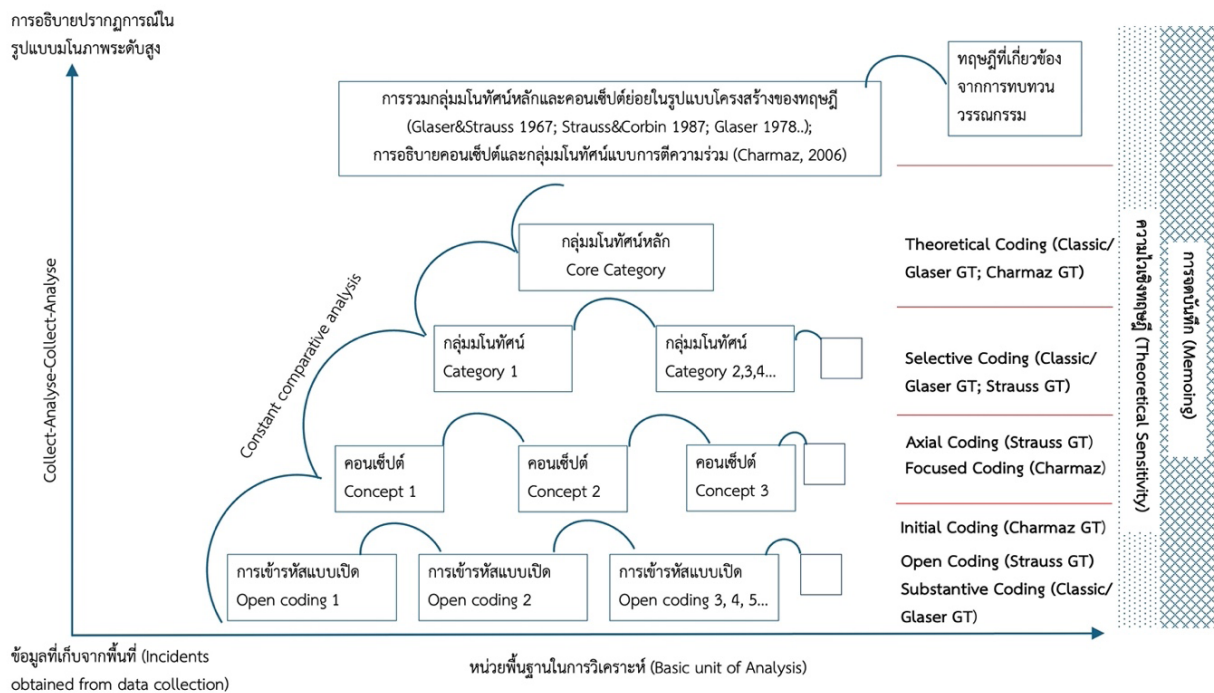
เขียนในทุก ๆ ช่วงเวลาที่ผู้วิจัยมีความคิดใหม่ ๆ หรือคำถามที่เกี่ยวข้องในเชิงทฤษฎี ผู้วิจัยควรจะต้องจดทุกอย่างลงไป ในบันทึกพัฒนาการทฤษฎีนี้ทันที จะเป็นการจดในรูปแบบใดก็ได้ไม่ว่าจะเป็นภาพ, คำสั้น ๆ หรือ ประโยคความเรียง จุดมุ่งหมายของบันทึกนี้คือเมื่อโครงสร้างทฤษฎีเติบโตในแง่ของมโนภาพจนเข้าใกล้จุดอิมิตทางทฤษฎี บันทึกพัฒนาการทฤษฎีจะต้องถูกนำมาแยกเป็นส่วน ๆ แล้วจัดกลุ่มตามหมวดหมู่ (Sorting Memos) เพื่อช่วยในการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างย่อยของทฤษฎี อีกทั้งข้อมูลจากบันทึกนี้ยังใช้เป็นข้อมูลที่สนับสนุนคำอธิบายคอนเซ็ปต์และส่วนต่าง ๆ ของทฤษฎีอีกด้วย

ความไวทางทฤษฎี (Theoretical Sensitivity) คือคุณสมบัติที่นักวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลพึงต้องฝึกในแง่ของการคิดวิเคราะห์เพื่อสร้างกรอบความคิดเชิงทฤษฎีให้อยู่ในระดับที่สูงขึ้นมากที่สุด (Glaser, 1998) เพราะโอกาสในการขยายกรอบของทฤษฎีที่สร้างขึ้นในขอบเขตงานวิจัยแรกเริ่ม (Substantive Theory) จะกลายเป็นทฤษฎีหลักเกณฑ์ทั่วไป (Formal Theory) ขึ้นอยู่กับความไวทางทฤษฎีของนักวิจัย ยกตัวอย่างเช่น ทฤษฎี “การใช้ชีวิตในสังคมดิจิทัล” จะให้รูปแบบมโนภาพในระดับที่สูงกว่าทฤษฎี “การใช้สื่อสังคมออนไลน์” ทั้ง ๆ ที่ทั้งสองทฤษฎีอาจจะถูกสร้างมาจากฐานรากข้อมูลเดียวกัน แต่ทฤษฎีการใช้ชีวิตในสังคมดิจิทัลให้รูปแบบมโนภาพที่ครอบคลุมกว้างกว่าจึงสามารถนำไปปรับใช้ได้ทั้งในสาขาบริหารธุรกิจ, สังคมศาสตร์ หรือมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้ความไวทางทฤษฎียังช่วยนักวิจัยในขั้นตอนการสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) ในการกำหนดแนวทางการหาข้อมูลเพื่อเข้าสู่จุดทฤษฎีอิมิตตัวได้เร็วขึ้น Glaser (1978) ยืนยันว่านักวิจัยที่มีระดับความไวทางทฤษฎีที่ต่างกันเมื่อมาสร้างทฤษฎีจากฐานรากข้อมูลเดียวกันก็อาจได้ทฤษฎีสุดท้ายไม่เหมือนกัน หากแต่ ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีในระดับกรอบมโนภาพขั้นใด ตราบใดที่นักวิจัยสร้างทฤษฎีนั้นจากฐานรากข้อมูลจริง โดยไม่มีอคติหรือบังคับข้อมูลให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งธงไว้แล้วก็สามารถเรียกได้ว่าเป็นการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลได้เช่นเดียวกัน แต่จะต่างกันเพียงแค่ประโยชน์ที่ใช้ได้ของทฤษฎีที่จะถูกนำไปใช้ อยู่แต่ในขอบเขตศึกษาเริ่มแรกของงานวิจัย (Substantive Theory) หรือกลายเป็นทฤษฎีในระดับกฎเกณฑ์ทั่วไปมากขึ้น (Formal Theory) เพราะผลผลิตจากวิธีวิจัยนี้คือองค์ความรู้ใหม่แบบมโนภาพในระดับขั้นที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความไวทางทฤษฎีของนักวิจัยแต่ละคน

unสรุป

ปัจจุบันวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลทั้งสามรูปแบบไม่ว่าจะเป็นรูปแบบคลาสสิกที่ Barney Glaser เป็นผู้พัฒนาหลัก, รูปแบบมีหลักเกณฑ์ โดยมี Anselm Strauss เป็นผู้พัฒนาหลัก, และรูปแบบการตีความร่วม โดยมี Kathy Charmaz เป็นผู้พัฒนาหลัก ยังคงได้รับความนิยมในหมู่นักวิจัยหลากหลายสาขา ซึ่งนักวิจัยที่ศึกษาการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลมีทั้งแบบที่เลือกที่จะยึดหลักการของรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือผสมผสานวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลและการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบอื่น ๆ เข้าด้วยกัน แต่หากเป็นนักวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีใหม่แต่เลือกที่จะไม่ยึดวิธีปฏิบัติตามรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งแล้วนั้น ความเสี่ยงที่จะหลงทางโดยเผลอเข้าใจว่าตนเองศึกษาวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลอยู่แต่ตามจริงแล้วกำลังใช้ยุทธศาสตร์เชิงคุณภาพในรูปแบบอื่น ๆ นั้นก็มีอยู่มาก หากเกิดขึ้นแล้วก็จะเป็นการเสียทั้งเวลาและงบประมาณวิจัยโดยใช้เหตุ

ภาพที่ 4 แสดงลักษณะจำเพาะร่วมของวิธีการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลทั้งสามรูปแบบหลัก จะเห็นว่าหน่วยพื้นฐานการวิจัย (Basic unit of analysis) ของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลคือข้อมูลที่ได้จากขอบเขตการศึกษาของงานวิจัยนั้น ๆ จากนั้นระบบแบบแผนตามกระบวนการวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลจะทำหน้าที่ในการหาและระบุความสัมพันธ์ของส่วนประกอบย่อยต่าง ๆ จนเกิดเป็นโครงสร้างทฤษฎี ตลอดจนตอนการวิจัยจะมีการเก็บข้อมูลควบคู่ไปกับการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison), ความไวเชิงทฤษฎี (Theoretical Sensitivity) และการจดบันทึกพัฒนาการของโครงสร้างทฤษฎี (Memoing) เป็นเสมือนกระบวนการตรวจสอบความตรงภายใน (Internal Validity) ระหว่างกระบวนการสร้างทฤษฎี ดังนั้น วิธีการหนึ่งที่จะสามารถใช้เป็นจุดตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ของทฤษฎีใหม่ที่ถูกสร้างขึ้น คือ 1) ดูว่านักวิจัยได้มีการประยุกต์ใช้ลักษณะจำเพาะร่วมทั้งหมดที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นหรือไม่ 2) หากทฤษฎีถูกสร้างขึ้นจากอคติภายนอก เช่นอคติของนักวิจัยเอง โครงสร้างต่าง ๆ ในทฤษฎีจะเชื่อมต่อกันอย่างไม่เป็นระบบ, ขาดความสามารถในการอธิบายปรากฏการณ์ได้อย่างเป็นเหตุและเป็นผล และไม่สามารถเชื่อมโยงหรือโต้แย้งกับทฤษฎีที่มีอยู่ก่อนแล้วได้อย่างน่าเชื่อถือ

ภาพที่ 4 แสดงกระบวนการสร้างทฤษฎีและลักษณะจำเพาะร่วมของวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลในรูปแบบ Classic Grounded Theory, Straussian Grounded Theory และ Charmaz Grounded Theory
ที่มา: ภาพโดยผู้วิจัย มาลีญา บุรวาต และ จำเนียร จวงตระกูล

ข้อเสนอแนะสำหรับนักวิจัยที่สนใจศึกษาการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของประเทศไทย

วิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลเป็นรูปแบบวิธีวิจัยที่ไม่จำเป็นต้องมีการสร้างกรอบการวิจัย (Research Framework) และไม่จำเป็นต้องทบทวนวรรณกรรมก่อนการลงมือเก็บข้อมูล (Glaser & Strauss, 1967) วิธีวิจัยนี้เหมาะกับการวิจัยเหตุการณ์ภายใต้ปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ที่นักวิจัยไม่สามารถหาทฤษฎีจากการทบทวนวรรณกรรมเพื่อมาสร้างเป็นกรอบงานวิจัยได้ อีกทั้งยังเหมาะกับการปรับปรุงทฤษฎีที่เกิดขึ้นมาช้านานแต่อาจจะมีความเป็นไปได้ว่าทฤษฎีนั้นไม่สามารถปรับใช้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสังคมได้ ในบริบทของปรากฏการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของประชากรไทยในทุก ๆ เจเนอเรชันที่กำลังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (Shewale, 2024) ผู้เขียนเห็นว่าหากนักวิจัยยังคงนำเอาทฤษฎีที่มีอยู่ก่อนแล้วจากวรรณกรรมวิชาการมากำหนดเป็นกรอบการวิจัย อาจปิดโอกาสที่จะค้นพบปัจจัยหรือตัวแปรใหม่ ๆ ที่ทฤษฎีดั้งเดิมไม่สามารถให้คำตอบได้

เนื่องจากทฤษฎีที่มีอยู่ก่อนแล้วมักถูกสร้างและปรับปรุงจากข้อมูลในบริบทของสังคมและขอบเขตงานวิจัยอื่น ต่างจากวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลที่กระบวนการวิจัยไม่ได้ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าโดยกรอบทฤษฎีที่มีอยู่ก่อนหรือการตัดสินใจของนักวิจัยเอง แต่วิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลเน้นให้ทำการกำหนดกระบวนการวิจัยเป็นขั้น ๆ โดยยึดข้อมูลที่ได้จากผู้ให้สัมภาษณ์และพัฒนาการของโครงสร้างทฤษฎีเป็นหลัก จึงทำให้กระบวนการวิจัยมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมได้ตลอดกระบวนการศึกษาวิจัย เมื่อทฤษฎีมีตัวตนนอกจากความเป็นไปได้ที่นักวิจัยจะค้นพบตัวแปรใหม่ ๆ โครงสร้างทฤษฎีสุดท้ายยังมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สามารถปรับใช้ได้ทันทีในบริบทของประเทศไทยและพฤติกรรมของผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ชาวไทย

การนำมาซึ่งการค้นพบตัวแปรใหม่ ๆ ยกตัวอย่างเช่น Simmons (2022) เล่าว่าเมื่อปี 1972 เขาอาจจะไม่สามารถ

ค้นพบตัวแปรใหม่ ๆ ที่ซ่อนอยู่ภายใต้ปรากฏการณ์การบริการของพ่อค้านมสดที่ส่งนมสดตรงให้ลูกค้าชาวอเมริกันถึงหน้าบ้านในทุก ๆ เข้าได้เลย หากเขากำหนดกรอบการวิจัยด้วยทฤษฎีที่มีอยู่ก่อนแล้วจากการทบทวนวรรณกรรมในขอบเขตงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการขายหรือการโน้มน้าวใจวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลในครั้งนั้นทำให้ Simmons ค้นพบว่ายอดขายของพ่อค้านมสดมีความเกี่ยวข้องกับความสามารถใน “การบ่มเพาะความสัมพันธ์” ที่ดีกับลูกค้า กล่าวคือพ่อค้าคนใดมีความสามารถในการบ่มเพาะความสัมพันธ์ได้มากกว่า ยอดขายก็จะโตขึ้นตามความสามารถนั้น Simmons ตั้งชื่อทฤษฎีใหม่นี้ว่า “การบ่มเพาะความสัมพันธ์ของพ่อค้านมสดกับลูกค้า” (The Milkman and His Customers: A Cultivated Relationship) เนื่องจากทฤษฎีเผยให้เห็นว่ากลยุทธ์และแรงจูงใจของพ่อค้านมสดไม่ได้เกี่ยวข้องกับการค้าขายเลย เมื่อทฤษฎีถึงจุดอิมิตัวเขากลับพบว่ากลยุทธ์และกิจกรรมการขายของกลุ่มพ่อค้านมสดต่างเกี่ยวเนื่องกับทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ พ่อค้านมสดไม่ได้มุ่งที่จะขายของเหมือนพ่อค้าหรือนักธุรกิจกลุ่มอื่น ๆ ในยุคนั้น แต่พวกเขาใช้การบ่มเพาะความสัมพันธ์กับลูกค้าเป็นรายบุคคลและแรงจูงใจของพ่อค้าที่มียอดขายสูงกลับไม่ได้ขึ้นอยู่กับผลกำไรที่ได้จากยอดขายแต่แปรผันตามความเข้มข้นของความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่นและการแสดงออกถึงความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ที่มีให้ต่อลูกค้า (Altruism)

มีนักวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลอีกมากมายที่ค้นพบตัวแปรใหม่ ๆ ที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของหัวข้องานวิจัยแรกเริ่ม (Glaser, 1996) ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่าหากนักวิจัยไทยสามารถสร้างทฤษฎีจากข้อมูลภายใต้ปรากฏการณ์การเพิ่มขึ้นของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของประชากรไทยได้ จะมีประโยชน์เป็นอย่างมากทั้งทางสายวิชาการและผู้ประกอบการทั่วไป หากกล่าวถึงนักวิจัยเชิงคุณภาพก็จะสามารถได้ตัวแปรใหม่ ๆ ในการไปศึกษาต่อในเชิงลึก หากเป็นนักวิจัยเชิงปริมาณก็สามารถได้ชุดตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันเพื่อไปตรวจสอบความแม่นยำต่อไป หากเป็นนักวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลก็สามารถนำโครงสร้างทฤษฎีทั้งหมดไปศึกษาต่อยอดเพื่อขยายทฤษฎีให้เข้ากับบริบทหรือขอบเขตใหม่ ๆ ได้เพิ่มขึ้น เหมือนดังที่มีนักวิจัยรุ่นหลังนำเอาทฤษฎีบ่มเพาะความสัมพันธ์ของ Simmons ไปศึกษาวิจัยต่อในขอบเขตงานวิจัยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตำรวจกับชาวผิวสี เป็นต้น (Glaser, 1996) และสุดท้ายผู้ประกอบการสามารถนำเอา

ความรู้ความเข้าใจที่ได้จากทฤษฎีไปปรับใช้เพื่อวางกลยุทธ์การสร้างสื่อสังคมออนไลน์ให้เข้ากับพฤติกรรมประชากรไทยได้

แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น นักวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลโดยเฉพาะนักวิจัยใหม่ควรศึกษาวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลในแต่ละรูปแบบให้เข้าใจจากตำราหรือบทความที่มีความน่าเชื่อถือ โดยปรกติแล้วจึงควรเป็นตำราหรือบทความที่เขียนขึ้นโดยผู้พัฒนาแรกเริ่มของรูปแบบที่สนใจเช่น หากสนใจ Classic Grounded Theory ก็ควรอ่านตำราของ Glaser and Strauss (1967) และตำราต่อ ๆ มาที่เขียนโดย Glaser, หากสนใจ Charmaz Grounded Theory ก็ควรอ่านตำราที่เขียนโดย Charmaz ให้เข้าใจท้องแท้เสียก่อน เพราะการเริ่มศึกษาวิธีวิจัยการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลโดยตำราของผู้ริเริ่มพัฒนารูปแบบนั้นจะทำให้ให้นักวิจัยสามารถแยกแยะได้ว่างานวิจัยหรือบทความใดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมมีการใช้วิธีการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแบบหลง (Misleading Grounded Theory) หรือวิธีการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแบบดัดแปลง (Remodelling Grounded Theory)

เอกสารอ้างอิง

- จำเนียร จวงตระกูล, ศิวะพร ภูพันธ์, อุทัย อันพิมพ์ และอารีย์ ผสานสินธุวงศ์., 2566. การใช้การวิจัยเชิงคุณภาพยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลในงานรัฐประศาสนศาสตร์: การทบทวนวรรณกรรมแบบไม่ใช้ระบบ. **วารสารสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย**. 5(10), 7-34.
- จิตติวัจน์ ทองแก้ว และประสพชัย พสุนนท์ (2562). การวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก: การจัดการสมรรถนะการประกอบอาชีพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนพิการในบริบทของประเทศไทย. **วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม**. 94-79 ,(1)9.
- พระมหาวิเศษฐ์ สุวฑฺฒโน (2565). ทฤษฎีฐานราก: ระเบียบวิธี วิจัยเพื่อการแสวงหาความรู้ทางสังคมศาสตร์. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. 11(6), A15-A27
- สุรศักดิ์ วงศ์ษา, 2563. การวิจัย เชิงคุณภาพด้วยวิธีทฤษฎีฐานราก: แนวความคิด, วิธีการและ กรณีศึกษา. **ศิลปศาสตร์ปริทัศน์**. 130-117 ,(1)15.
- อริป เตชะพงศธร และภัทรนันท์ ไวทยะสิน (2565). การศึกษากระบวนการสร้างสรรค์สื่อดิจิทัลผสมศิลปะการจัดวางเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของบุคคลในกลุ่มเจนเอเรชั่นซี. **วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม**. 2(20), 140-156
- อารีวรรณ กลั่นกลิ่น และวาสนา อุปโป (2562). ทฤษฎีฐานรากในวิจัยทางการแพทย์. **พยาบาลสาร**. 46(ฉบับเสริม), 116-127.
- Birks, M. and Mills, J. (2015). **Grounded Theory: A Practical Guide**. SAGE Publications.
- Bryant, A., (2021). Continual permutations of misunderstanding: The curious incidents of the grounded theory method. **Qualitative Inquiry**. 411-397 ,(4-3)27.
- Charmaz, K., (2014). **Constructing Grounded Theory**. London; Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Cho, J.Y. and Lee, E.H. (2014). Reducing Confusion about Grounded Theory and Qualitative Content Analysis: Similarities and Differences. **Qualitative Report**. 1-20 ,(32)19.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2015). **Basics of Qualitative Research**. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Glaser, B.G. ed. (1996). **Gerund Grounded Theory: The Basic Social Process Dissertation**. Sociology Press.
- Glaser, B.G., (1998). **Doing Grounded Theory: Issues and Discussions**. 1st ed. United States of America: Sociology Press.
- Glaser, B.G., (1978). **Theoretical Sensitivity**. Fifth. United States of America: The sociology press.
- Glaser, B.G., (2001). **The Grounded Theory Perspective: Conceptualization Contrasted with Descriptions**. United States of America: Sociology Press.
- Glaser, B.G. (2002). Conceptualization: On Theory and Theorizing Using Grounded Theory. **International Journal of Qualitative Methods**. (2)1, 23-38.

เอกสารอ้างอิง

- Glaser, B.G. (2005). **The Grounded Theory Perspective III: Theoretical Coding**. United States of America: Sociology Press.
- Glaser, B. and Strauss, A. (2014). Applying Grounded Theory. **The Grounded Theory Review**. (13)1, 46-50.
- Glaser, B.G. and Strauss, A.L. (1967). **The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research**. 4. Reprint. New Brunswick: Aldine, 2009
- Putdivarnichapong, W. (2020). Development of Thai Family Functioning Model (TFFM): Grounded Theory Method. **Journal of MCU Peace Studies**. (8)5, 1639-1652.
- Shewale, R., (2024). **Social Media Users and Statistics In 2024**. Demandsage. Retrieved February 20, 2024, from <https://www.demandsage.com/social-media-users/>
- Simmons, O.E. (2022). **Experiencing Grounded Theory: A Comprehensive Guide to Learning, Doing, Mentoring, Teaching, and Applying Grounded Theory**. Brown Walker Press.
- Strauss, A.L. and Corbin, J.M. (1998). **Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory**. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Urquhart, C. (2013). **Grounded Theory for Qualitative Research: A Practical Guide**. London: SAGE Publications.